

Turizem kot dejavnik socialnogeografskega razvoja

v občini Piran v obdobju socializma

IZVLEČEK

Prispevek predstavlja razvoj turizma in njegove socialnogeografske učinke v občini Piran v času socializma. Izpostavljena so posamezna razvojna obdobja od 1954 do 1989, v katerih je zaradi krepitev turizma prišlo do socialnogeografskih sprememb, ki so privedle do urbanizacije in terciarizacije območja.

Ključne besede: turizem, Portorož, občina Piran, socialnogeografski učinki, socializem.

ABSTRACT

Tourism as a Factor of Socio-geographic Development in the Period of Socialism in the Municipality of Piran. The paper deals with the development of tourism during the period of socialism in the municipality of Piran and its socio-geographic effects. It exposes individual development periods from 1954 to 1989 in which the strengthening of tourism led to socio-geographic changes and as its result urbanization and tertiarisation of the area.

Key words: tourism, Portorož, Municipality of Piran, socio-geographic effects, socialism.

Avtor besedila in fotografij:
GREGOR BALAZIČ, dipl. univ. geograf
Fakulteta za turistične študije Portorož-Turistica
E-pošta: gregor.balazic@turistica.si

COBISS 1.04 strokovni članek

Danes uvrščamo občino Piran med najbolj razvite in izrazito v turistično dejavnost usmerjene slovenske občine, kjer prinaša turizem najvišje dohodke med vsemi slovenskimi občinami in je prebivalstvo v ekonomskem smislu skoraj povsem odvisno od turizma. V nadaljevanju bo pozornost posvečena razvoju turizma v času socializma ter socialnogeografskim učinkom in posledično nastalim socialnogeografskim spremembam zaradi razvoja turizma. Pri tem se zastavlja ključno vprašanje, kako in v kolikšni meri je turizem kot gospodarska panoga spremenil prostor in družbo občine Piran in kakšno vlogo za razvoj območja mu lahko pripišemo.

Turizem je bil na območju občine Piran razvit že konec 19. stoletja, vendar lahko o njegovem razmahu in pomembnejših socialnogeografskih učinkih na prostor in družbo govorimo šele po 2. svetovni vojni, natančneje po letu 1954, ko postane območje del Jugoslavije. Zaradi ugodne lege ob morju in tradicije se prične turizem kot gospodarska panoga načrtno razvijati na pobudo takratne socialistične oblasti znotraj uveljavljenega socialističnega družbenega sistema. Prične se postopna prostorska preobrazba območja iz agrarnega in zaradi vojne opusto-

šenega v terciarizirano in urbanizirano območje, ki narekuje občutne socialnogeografske spremembe. Obstoječi turistični objekti postanejo družbena lastnina.

Tiste, ki so bili med vojno poškodovani, obnovijo, prične pa se tudi gradnja novih. Razvoj turizma narekuje tudi razvoj stanovanjske infrastrukture in s tem vpliva na čedalje bolj mestni način življenja.

V prostoru se tako pojavijo novi objekti namenjeni poslovni dejavnosti, zlasti trgovini, obrti in drugim storitvam, ki spremljajo turistično dejavnost. Zaradi obmorske lege postaja čedalje bolj pomemben promet kot storitvena dejavnost. Investicije v turistični razvoj privedejo do naraščanja števila prebivalstva. Tako postaneta prostor in družba podrejena težnjam razvoja turizma.

Začetki turizma in njegov razvoj do 2. svetovne vojne

Kot zdraviliški kraj je bil Portorož znan že v 13. stoletju, vendar se je turizem v organizirani obliki pričel na območju občine Piran razvijati v drugi polovici 19. stoletja, kjer je najpomembnejšo vlogo pri razvoju turistične dejavnosti prispeval Portorož. O uvrstitvi Portoroža med znana evropska zdravilišča in zbirališča evropske družbe pričajo anali, kjer so za leto 1885 navedene prve uspešne ozdravitve revme s pomočjo slanice in solinskega blata (7).

Iz tega obdobja velja omeniti tudi prvi hotel in kopališče, čeprav je do prave prelomnice prišlo šele leta 1910, ko se je pričela gradnja hotela Palace. Gradnja omenjenega hotela je opogumila tudi druge investitorje za vlaganje v turistično infrastrukturo. Čedalje večje prenočitvene zmogljivosti so omogočile rast števila obiskovalcev in njihovo število je še pred 1. svetovno vojno preseglo 7000 (1).

Razvoj turizma in turistične infrastrukture se je po letu 1910 nadaljeval. Sledila sta pomembna infrastrukturna dosežka, izgradnja tramvajske proge med Piranom in Lucijo (1912) na progi Trst-Poreč in igralnica San Lorenzo (1913) (7). V tem času je zdravili-

ško ponudbo zamenjala kopališka rekreacija. Sledili sta 1. in 2. svetovna vojna, ki sta povzročili stagnacijo turistične dejavnosti. Do sprememb je prišlo po 2. svetovni vojni, vendar šele z letom 1954, ko je bilo to območje, ki je bilo del cone B STO, priključeno Jugoslaviji. Sledile so številne investicije v načrtno komunalno in drugo infrastrukturno urejanje prostora, vendar je do pravega razvoja turizma prišlo šele po letu 1960.

Prva faza 1954–1970: investicije v razmah turistične infrastrukture

V drugi polovici 50. let je bilo najprej potrebno obnoviti obstoječo in v času vojne poškodovano turistično infrastrukturo, ki je postala družbena lastnina. Po letu 1955 se v prostoru že pojavljajo novi turistični objekti. Turizem je bil v tem obdobju naravnano izrazito sindikalno, celo najelitnejša predvojna letovišča naj bi služila izključno oddihu delavcev (8). Tako je bilo za takratni turizem, ali boljše preživljanje počitnic delavskega razreda, zgrajenih veliko sindikalnih in počitniških domov hotele pa so začeli urejati in njihovo ponudbo z nizkimi cenami prilagajati delavskemu razredu.

Delavski turizem je cvetel ob jadranski obali in v termalnih zdraviliščih (6). Razvoj nizkocenovnega turizma je zaradi čedalje večjega povpraševanja narekoval hitrejši infrastrukturni razvoj. Turistična ponudba je bila tisti čas v največji meri vezana na nizkocenovna prenočišča v hotelih, domovih in avtokampih, kjer je bil glavni motiv obiska kopanje. Turizem je pričel postajati množičen pojav, kar je narekovalo izgradnjo novih zmogljivosti, ki so preobrazile takratno podobo občine Piran.

Do ključnih sprememb v prostoru občine Piran, ki so ta prostor preobrazile, še toliko bolj pa Portorož, je v arhitekturno urbanističnem smislu prišlo z uveljavitvijo urbanističnega plana, ki je nastal v okviru Urbanističnega programa slovenske Obale (Invest biro, Koper 1966) in zajel obmorske kraje od Ankarana do Lucije. Pri tem je imel pomembno vlogo pri prenovi in oblikovanju Portoroža arhitekt Edo Mihevc, ki je zasnoval številne turistične objekte, med njimi sta najpomembnejša, hotel Metropol in kongresni center Avditorij (3).

Slika 1: Portoroška promenada s hotelsko infrastrukturo (foto: Gregor Balažič).

Druga faza 1970–1980: novi turistični objekti in socialnogeografski učinki turizma v prostoru

70. leta so pomenila gospodarsko rast, kar je vplivalo tudi na razvoj turizma na območju občine Piran. V tem času je turizem pridobil mednarodni značaj. Turistične zmogljivosti postanejo prilagojene zahodnoevropskemu gostu. V tem obdobju so se v turističnih objektih razširile nastanitvene kapacitete. Izgradnja novih turističnih hotelskih kompleksov (Emona hoteli 1971, Metropol 1970 in Bernardin 1976) je zahtevala tudi ureditev okolice (parkov, cest, komunalne in urbane infrastrukture), kar je spremenilo podobo obalnega pasu.

Od leta 1965 do leta 1985 so se nastanitvene kapacitete več kot podvojile, podobno je bilo s številom gostov, ki so se v tem obdobju po številu potrojili. Vseskozi so prevladovali tuji gostje, čeprav je bila razlika med domačimi in tujimi v letu 1965 bistveno

manjša kot leta 1985, kar nakazuje, da je turizem v občini Piran postajal čedalje zanimivejši za tuje goste in s tem pridobil mednarodni značaj. Tudi prenočitve so sledile trendu. Skupno število prenočitev (domačih in tujih) se je potrojilo, pri tem pa so v letu 1985 prenočitve tujih gostov predstavljale dvakratnik domačih.

Turistična infrastruktura, pod katero uvrščamo vse objekte namenjene turistični in gostinski dejavnosti,

Preglednica 1: Turistična dejavnost, kapacitete, gostje in prenočitve (9, 10, 12).

leto	1965	1975	1985
št. ležišč	8150	18774	17934
št. gostov (skupaj)	95540	217942	301481
domači	44661	112182	114853
tuji	50879	105760	186628
prenočitve (skupaj)	662876	1226205	1793158
domače	301594	583129	559381
tuje	361282	643076	1233777

sti, je bila vseskozi od povojnega obdobja v družbeni lasti. Izjema postanejo turistične sobe in apartmaji, ki pričnejo v 70. letih postajati zasebna lastnina, kar je pomenilo upravljanje zasebnikov s temi turističnimi kapacitetami, ki so pogosto nastale z razširitvami in dograditvami ali preurejanjem stanovanj, v največji meri hiš. V novo nastajajočih stanovanjskih soseskah je bilo vedno več novih hiš, pri katerih sta se velikost in izgled prilagajala turistični funkciji.

Preglednica 2: Število zasebnih turističnih sob in ležišč v Piranu in Portorožu (9, 10) (všteti Lucija, Pacug, Fiesa in Beli križ).

leto	1973	1985
št. zasebnih turističnih sob		
Piran	460	230
Portorož	1047	1637
št. ležišč		
Piran	1046	590
Portorož	2557	3749

Gradnja novih hotelskih kompleksov in povečanje nastanitvenih kapacitet je povzročila potrebo po delovni sili. Odpirati so se pričela stalna delovna mesta v dejavnostih, ki so odvisne od turizma, kar je učinkovalo tudi na priseljevanje ljudi in oblikovanje novih stanovanjskih sosesk v okolici hotelskih kompleksov (4). Prebivalstvo je med leti 1961 in 1981 vseskozi naraščalo. Od leta 1965, ko je imelo območje zadnjč negativni selitveni prirast, se je trend obrnil v prid priseljevanja in 1975 in 1985 je že zabeležen pozitiven naravni prirast. Posledično se je pričela gradnja stanovanj. Konec 60. let so se pojavili prvi posamezniki bloki in nizi blokov. V 70. letih in kasneje pa še vrstne hiše, zgrajene na pobočjih nad Piranom, Portorožem in Lucijo. Število novogradenj in stanovanj je vseskozi naraščalo. V Piranu je priseljevanje zaradi prostorske omejenosti in strnjene mestne pozidave povzročilo poslabšanje kakovosti življenjskih razmer.

Preglednica 3: Nekateri podatki iz gradbene in demografske statistike za občino Piran (15, 16, 17) (vključeno tudi število stanovanj z neznanim letom zgraditve in neznanim številom sob).

Leto	1961	1971	1981
št. vseh stanovanj		3891	5472
št. gospodinjstev	3832	4136	5472
gostota prebivalstva na km ²	256,3	274,6	338,6

Preglednica 4: Prebivalstvo in selitveno gibanje prebivalstva (12, 13, 14, 15, 16, 17, 18).

leto	1961	1971	1981
št. prebivalstva	11410	12359	15235
leto	1965	1975	1985
priseljani	605	454	364
odseljeni	622	336	245
selitveni prirast oziroma padec	-17	118	119
koeficient selitvenega prirasta (na 1000 prebivalcev)	-1,4	8,8	7,2

Motiv priseljevanja je bil večinoma zaposlovanje. Temu primerno se je zaposlitvena struktura po sektorju dejavnosti spremenila. V obdobju 1961–1981 je prišlo do deagrarizacije in pospešene terciarizacije prostora in družbe. V letu 1961 je predstavljal primarni sektor 9,6 % aktivnega prebivalstva, leta 1981 pa le še 2,4 %. V sekundarnem sektorju je bil upad aktivnega prebivalstva nekoliko manj občuten, z 32,3 % v letu 1961 na 20,0 % v letu 1981. Nasprotno sta se po deležu aktivnega prebivalstva krepila terciarni in kvartarni sektor, kjer je najbolj napredoval terciarni.

Slika 2: Blokavska gradnja v Luciji (foto: Gregor Balažič).

Preglednica 5: Aktivno prebivalstvo po sektorju dejavnosti v občini Piran (4).

leto	Skupaj	1961	1971	1981
primarni sektor	100 %	9,6	5,2	2,4
sekundarni sektor	100 %	32,3	24,9	20,0
terciarni sektor	100 %	32,2	47,2	54,0
kvartarni sektor	100 %	20,9	20,5	23,6
neznano		5,0	2,2	-

Razvoj turistične dejavnosti je zahteval ureditev cest in prometnega režima, kar je omogočilo motorizacijo. Povečalo se je število motornih vozil lokalnega prebivalstva, kar je zgostilo tudi promet. To povzroča največ težav v Piranu, kjer prične primanjkovati parkirišč in otežuje promet. Ta se je še posebej zgoščal v času poletnih sezon, a obenem postajal pomembna družbena dejavnost. Število zaposlenih je v prometnem sektorju v obalnih občinah med leti 1972–1987 naraščalo hitreje kot pa v SR Sloveniji. Letna stopnja rasti je bila na Obali 3,06 %, v SR Sloveniji 1,8 %. V Piranski občini je bil leta 1987 delež prometa in zvez v občinskem družbenem proizvodu kar 38,66 % (2). Pri tem je pomemben delež k temu prispeval tudi mednarodni letalski promet na letališču v Sečovljah in mednarodni pomorski promet vezan na podjetje Splošna plovba.

Tretja faza 1980–1989: nove oblike turistične ponudbe in turistični višek

Spremembe v turističnem povpraševanju so zahtevale novo ponudbo (1). Kopališko rekreacijo dopolnijo še druge z ekonomskega vidika zanimive turistične dejavnosti, ki zahtevajo obnove obstoječe turistične nastanitvene infrastrukture in izgradnjo nove. Tako je prišlo do prizadevanj za ponovno uveljavitev portoroškega zdraviliškega turizma in pobude za gradnjo novega zdraviliškega objekta Terme. Splošen razmah navtičnega turizma pa je leta 1985 pobudil izgradnjo funkcijsko in fizionomsko povsem novega infrastrukturnega objekta, portoroške marine, ki so jo zgradili na zemljišču opuščanih solin. V okvir teh teženj sodijo tudi prizadevanja po uveljavitvi tako imenovanega kongresnega turizma, prav tako s posebno obliko infra-

strukture (4). V tem obdobju je opazna rast zasebnih turističnih sob. Obalni pas od Seče do Portoroža in Pirana doseže z nasutjem, izgradnjo betoniranega obalnega pasu, parki, parkirišči, cestami, privezi za plovila in izgradnjo urbane in druge infrastrukture transformacijski višek.

V prostoru se razširijo za turizem spremljajoče storitvene dejavnosti (trgovina in druge storitve), ki v ekonomskem smislu, dopolnjujejo turistično dejavnost. Opazen je pojav vikendaštva kot oblike preživljanja prostega časa, ki v ekonomskem smislu prispeva k razvoju območja, saj vikendaši uporabljajo isto turistično ponudbo in prispevajo sredstva v obliki komunalnih in drugih dajatev (parkirnine, vstopnine na kopališča in prireditve), a med turističnimi delavci niso posebej zaželeni, ker povečini ne koristijo turističnih storitev (6). Z vikendaštvom je tudi povezana pozidava atraktivnih lokacij ob obali, kar ima negativne posledice v naravi. Gradnja večjih ali manjših vikendov, vil in oddajanje teh objektov, povečuje rentabilnost lastnikov. Pri tem imata posebej negativen vpliv siva ekonomija in črne gradnje.

Vrednotenje turističnega razvoja in njegovih socialnogeografskih učinkov

Razvoj turizma v času socializma je prostor spremenil iz pretežno agrarne občine v turistično atraktivno, terciarizirano občino, ki ima največje število turističnih nočitev in največje zasluge s področja turistične dejavnosti v državi. Območju se povrne ugled turistične destinacije, ki mu je bil med 2. svetovno vojno odvzet. Število gostov in nočitev za časa socializma narašča, kar v prostorskem smislu spodbudi nove investicije v turistično in drugo potrebno infrastrukturo. To povzroči socialnogeografske učinke, ki se nato odrazijo s socialnogeografskimi spremembami. V 70. in 80. letih se pojavljajo tudi nove turistične panoge. Območje, ki je sprva veljalo za odselitveno, postane zaradi razvoja turizma priselitveno. Priseljavanje je vezano na nova delovna mesta v turizmu in spremljajočih dejavnostih. Temu posledično narašča število novih stanovanj, hiš in vikendov z osnovno funkcijo bivališča ter takih, ki imajo v 70., še bolj pa v 80. letih poleg stanovanjske tudi turistično funkcijo oddajanja zasebnih sob in apartmajev.

Naraščanje in zgoščanje prebivalstva, povečano priseljevanje, odpiranje novih delovnih mest v turistični in spremljajočih dejavnostih, poveča obseg voznega parka prebivalstva in zgosti promet (najbolj v poletnih turističnih sezonah). Posledično se zaradi zgotovitve prebivalstva poslabšajo življenjske razmere v Piranu, kjer postane urejanje prometa pereč problem. Obalni pas med Sečo in Piranom se spremeni v prenaseljeno in s turistično dejavnostjo prenasličeno območje, ki z vidika kakovosti življenja lokalnega prebivalstva ter prometa že ogroža obstoječe naravne zmogljivosti območja (5). Zaradi tega se med ponudniki turističnih storitev in lokalnim prebivalstvom pojavljajo konflikti interesov. Turizem lahko ovrednotimo kot iniciator vsesplošnega razvoja, ki povzroči socialnogeografsko preobrazbo, ki pa zahteva novo strategijo upravljanja s prostorom. Nadaljnji razvoj turizma bi bilo za doseg razbremenitve obalnega pasu ter dopolnitve obstoječe turistične ponudbe smiselno povezovati in usmerjati v zaledje, ki ima z vidika naravne in kulturne dediščine številne potenciale, kar bi pripomoglo tudi k boljši infrastrukturni opremljenosti zaledja.

Slika 3: Obnovljeni hotel Palace - nova prelomnica v razvoju turizma (foto: Gregor Balažič?)

Viri in literatura

1. Brezovec, T. (2004). Razvoj mediteranskih destinacij: primer Portoroža, Turizem, letnik 8, št.69.
2. Černe, A. in Pelc, S. (1990). Vloga in pomen prometa v Koprskem Primorju. V M. Orožen Adamič (ur), Primorje, 15.zborovanje slovenskih geografov (str.209-214). Ljubljana: Zveza geografskih društev Slovenije.
3. Gaberc, S. (2003). Urbanistično arhitekturna dediščina arhitekta Eda Mihevca. Portorožan, 13 (2-3), str. 5.
4. Jeršič, M. (1990). Turistična transformacija Portoroža. V M. Orožen Adamič (ur), Primorje, 15.zborovanje slovenskih geografov (str.221-232). Ljubljana: Zveza geografskih društev Slovenije.
5. Jurinčič, I. (2009). Nosilna zmogljivost Slovenske Istre za turizem. Portorož: Fakulteta za turistične študije-Turistica.
6. Pogačnik, A. (2008). Prostorsko načrtovanje turizma. Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo.
7. Pucer, A. (1985). Portorož-100 let organiziranega turizma v Portorožu. Katalog k razstavi Pokrajinskega arhiva Koper 1985. Pokrajinski arhiv, Koper.
8. Repe, B. (2008). Sto let organiziranega delovanja turističnega gospodarstva na Slovenskem. Od Deželne zveze gostilničarskih zadrug na Kranjskem do Turistično gostinske zbornice. Ljubljana: Turistično gostinska zbornica Slovenije.
9. Rezultati raziskovanj (št.129), Letni pregled turizma 1973–1976, Zavor SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1979.
10. Rezultati raziskovanj (št.467), Letni pregled turizma 1985–1987, Zavor SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1989.
11. Statistični letopis 1985. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana 1985.
12. Statistični podatki po občinah SR Slovenije 1965, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana.
13. Statistični podatki po občinah SR Slovenije 1975, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana.
14. Statistični podatki po občinah SR Slovenije 1977, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana.
15. Statistični urad Republike Slovenije: Popis prebivalstva 1961.
Medmrežje: http://www.stat.si/publikacije/pub_popis_1961.asp (citirano 15.10.2009)
16. Statistični urad Republike Slovenije: Popis prebivalstva 1971.
Medmrežje: http://www.stat.si/publikacije/pub_popis_1981.asp (citirano 20.10.2009)
17. Statistični urad Republike Slovenije: Popis prebivalstva 1981.
Medmrežje: http://www.stat.si/publikacije/pub_popis_1981.asp (citirano 20.10.2009)
18. Statistični urad Republike Slovenije: Statistični letopis 1986.
Medmrežje: http://www.stat.si/letopis/index_vsebina.asp?leto=1986&jezik=si (citirano 20.10.2009)